

YENİ MEDYA YOLUYLA ÇOCUK KATILIMI OLANAKLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Aylin DİKMEN ÖZARSLAN¹

ÖZ

Bu çalışmanın amacı günümüz dijital dünyasında büyüyen ve yeni iletişim ve bilgi teknolojilerini etkin olarak kullanabilen çocukların katılım olanaklarının incelenmesidir. BMÇHS’nde yer alan katılım hakkı, belgenin önemli bir üstünlüğü ve ayrıcalığı olarak görülse de çocukların katılım hakkından etkin bir şekilde yararlanıp yararlanamadıkları tartışmalıdır. Çalışmada, çocukların dışlandığı resmi, kamusal, kurumsal politika alanından ziyade yetkin toplumsal aktörler ve failer olarak yer aldıkları enformel ve kişisel katılım söz konusu edilmektedir. Çalışma, çocukluğun değişiminde teknolojik gelişmelerin etkisini günümüze kadar izlemekte ve bugünün dijital dünyasına doğan çocukların iletişim ve bilgi teknolojileri konusundaki becerileri ve yetkinliklerinin katılım açısından çocuklara nasıl olanaklar sunduğu üzerine bir değerlendirme yapmaktadır. Yeni medyanın olup bitenlerden hızla haberdar olmalarına ve tepki verebilmelerine imkan verdiği çocuklar bu olanaklardan etkin ve yaratıcı bir şekilde yararlanmakta ve düşüncelerini daha geniş bir alana yayma fırsatı bulabilmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Çocukluk, Katılım, Yeni Medya, Sosyal Medya Aracılığıyla Katılım

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

AN ASSESSMENT OF OPPORTUNITIES FOR CHILD PARTICIPATION THROUGH NEW MEDIA

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the participation opportunities of children who grow up in today's digital world and can use new communication and information technologies effectively. Although the participation right of the UNCRC is seen as a privilege of the document, it is controversial whether children can effectively benefit from the right to participate. In the study, informal and personal participation in which children are involved as competent social actors and agents is discussed rather than official, public, institutional policy in which they are excluded. The study follows the effects of technological developments on the change of childhood, and makes an assessment of what opportunities do the new media offer children in terms of participation. Children, that the new media allow them to aware of and react quickly to what is happening, can benefit from these opportunities effectively and creatively and find the opportunity to spread their thoughts to a wider area.

Keywords: Childhood, Participation, New Media, Participation through Social Media

1. GİRİŞ

“Su küçüğün, söz büyüğün” atasözü, çok genel olarak çocukların, yetişkinlerin yanında söze karışmamaları, onlara saygı göstermeleri gerektiğini bildirmekte² ve böylece çocuğun yetişkin karşısındaki geleneksel konumuna işaret etmektedir. Bu, yetişkin karşısında ikincil bir konumdur (Gittins, 2009, s. 37; Dikmen Özarıslan, 2016, s. 29). Ancak gene de bu konum -her ne kadar öyle olduğunu düşünenecek kadar alışık, aşına olsak da- doğal, sabit ve değişmez değildir. Zira bir toplumsal kategori olarak çocukluk, çocukluğa yüklenen anlam ve değer, bununla ilgili algı ve tutumlar zaman içinde hem de toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Çocukların nasıl tanımlandığı, toplumsal, kültürel, ekonomik, politik bir kurgu olan çocukluğun ne kadar sürdüğü ve nasıl yaşandığı tarih boyunca önemli değişiklikler göstermektedir. Daha açık bir ifadeyle antik çağda, ortaçağda ve modern çağda çocuklara atfedilen değer, anlam ve çocukların toplumsal konumları farklılaşmaktadır. Çalışma, çocuk ve çocukluğun zaman içinde teknolojik gelişmelere bağlı olarak nasıl değiştiğini ve özellikle yeni iletişim ve bilgi teknolojilerinin bu değişime etkisini ele almaktadır. Çalışma konuyla ilgili literatür taramasına dayanmaktadır. Bu konudaki temel kaynakların yönlendirmesi ile Batı merkezli bir okumayı içermekte ve bu ekseninde bir tartışma yürütmektedir.

Çalışmanın esas amacı, teknolojik gelişmenin yön verdiği söz konusu değişimin çocukların katılımı konusunda yol açtığı gelişim ya da gelişim olanakları üzerine genel bir değerlendirme yapmaktır. Çocuğun katılımı konusu, 1989 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (BMÇHS) ile daha fazla gündeme gelir olmuştur. Sözleşme çocukların, çocuk oldukları durumda etkin vatandaşlar olarak toplumlarına katıldıkları ilkesine dayanarak katılım hakkını tanımlamaktadır. Dördüncü bölümde incelenecek olan katılım hakkı ve çocuk katılımı, sıklıkla çalışılan bir konudur. Çocuk katılımı, çocukların kendi görüşlerini ifade etme, karar alma sürecini etkileme ve değişimi

² Atasözünün çok uzun bir tarihi olduğu ve farklı şekillerde ifade edildiği görülmekte, hatta zaman zaman anlamının da farklı şekilde açıklandığı anlaşılmaktadır. Bununla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. N. Tan (2014). ““Su Küçüğün, Söz Büyüğün” Atasözleriyle İlgili Doğrular, Yanlıklar”, Türk Dili, <https://tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2014/06/20140620.pdf>. Burada atasözü, çocukların ihtiyaçlarının karşılanması anlamında önceliğe sahip oldukları ancak yetişkinlerin yanında söze karışmamaları gerektiği anlamında kullanılmaktadır (Tan, 2014, s. 72-73).

sağlama fırsatına sahip olmalarıyla ilgilidir. Çalışmada da katılım kavramı, çocuğun kendi yaşamını ve içinde yaşadığı toplumu etkileyen konularda düşüncelerini paylaşma anlamında olabildiğince geniş bir çerçevede ele alınmaktadır.

Çocuk hakları ve özellikle medya ve internet bağlamında çocukların hakları ve yaşamları üzerine yazan Sonia Livingstone, 1989 yılında bir yandan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme yürürlüğe girerken bir yandan da, çocukların yaşamlarını derinden etkileyecek olan World Wide Web'in icadına tanık olduğunu ifade etmektedir (2020). Berry Mayall da, bu gelişmelere ek olarak 1990'lı yıllarda çocukların eylemliliği ve çocukları toplum etkin aktörleri olarak kabul eden yeni çocukluk sosyolojisi ile günlük yaşamda ve sosyal ilişkilerde medyanın rolüne ilişkin merakın aynı zamana denk geldiğini belirtmektedir (Mayall, 2018, s. 37). Dolayısıyla hem sözleşmenin dünya genelinde büyük bir kabul görmesi hem de çocukların, toplumsalın yeniden üretilmesinde ve değişiminde rol alan etkin aktörler olarak değerlendirilmesi gerektiğine yönelik paradigma değişikliği yoluyla yükselen çocuk hakları hareketi ile yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızlı gelişimi paralel ilerlemiştir. Bu gelişmeler elbirliği ile çocukların güçlenmesi olasılığını gündeme getirmektedir. Özellikle, çalışmanın ana temasını oluşturan, çocukların kendi ya da dahil oldukları toplum yaşamı hakkında, kendilerini doğrudan etkileyen veya tanık oldukları toplumsal, kültürel, ekonomik, siyasi, çevresel olumsuzluklar konusunda bilgilendirme ve görüşlerini açıklama ve böylece bir değişim yaratma imkanı sağlayan katılım açısından önemli bir avantaja sahip olduklarını iddia etmek mümkün görünmektedir. Çalışmanın esas amacı bu iddia üzerine bir tartışmayı ortaya koymaktır. Ancak konu dijital teknolojiler olduğunda bu tartışmanın bütün çocukları kapsamayacağı açıktır. Zira bütün çocuklar bu tür teknolojilere erişim olanağına sahip değildirler. İnternete eşitsiz erişim, dijital uçurum'a (digital divide), dijital katılımı eşitsizliklere yol açmaktadır. Bu nedenle çalışma internete erişim olanağı bulan çocukları kapsamaktadır.

Geleneksel çocukluk algısı çocuğu yetişkinin zıddı olarak ele almaktadır ve yetişkinin sahip olduğuna inanılan fiziksel gelişmişlik, rasyonel düşünme kapasitesinden, bilgi, beceri ve yetkinlikten yoksun olduğu kabulüyle betimlemektedir (Durkheim, 1982, s. 7-8; Gittins, 2009, s. 36, Dikmen Özarслан, 2016, s. 141). Bu betimleme ile, çocuk olma halini tanımlayan toplumsal bir kategori olarak çocukluk,

yetişkinlik karşısında hemen her zaman dezavantajlı bir konumda kalmaktadır ve bu bağlamda çocuk ile yetişkin arasındaki ilişkiyi, yetişkinin lehine çalışan bir güç ilişkisi olarak görmek gerekmektedir. Tabii çocukluğun bu dezavantajlı durumu çocukların, yetişkinlere tanınan pek çok haktan mahrum olmaları sonucunu da beraberinde getirmektedir. Ancak bugün içinde yaşadığımız dijital çağda çocukların, bu teknolojiyi kullanma konusundaki yetkinlikleri toplumsal yaşama katılım konusunda avantaj sağlamakta ve çocukları güçlendirmektedir. Bu iddiayı tartışmaya açabilmek için öncelikle çocukluk kavramının, tarihsel gelişimine, teknolojik gelişmelerin izinde, kısaca değinmek yerinde olacaktır.

2. TEKNOLOJİK GELİŞMELER VE DEĞİŞEN ÇOCUKLUK

Çocuk her zaman insan toplumlarının önemle ve özenle üzerine eğildiği bir özne olmuşken, çocuk olma haline işaret eden çocukluk görece yeni bir olgudur. Bunun anlamı doğal ve değişmez bir çocukluk kavramından söz etmemizin mümkün olmadığı aksine belirgin, ayrılmış ve farklı bir toplumsal grup ya da kategori (Gittins, 2009, s. 37) olan çocukluğun toplumsal, kültürel ve tarihsel bir kurgu olduğudur. Bu anlamda çocukluğun tarih içinde sonradan ortaya çıkan ve zaman içinde değiştiğini gösteren önemli bir isim sosyal tarihçi Philippe Ariès'tir. 1960 tarihli çalışmasında Ariès, ortaçağda çocukluk fikrinin bulunmadığını, bunun on yedinci yüzyıldan itibaren çeşitli etkenlere bağlı olarak adım adım geliştiğini savunmaktadır (1962)³.

Ariès'in söz konusu çalışması, çocukluğun zaman içinde değişiklik gösteren bir kurgu olduğunun fark edilmesi ve böylece sosyal bilimlerin dikkatini çocukluk konusuna çekmesi açısından son derece önemliyse de pek çok açıdan eleştirilmiştir. Hem kendi zamanında Batı'da hakim olan çocukluk algısını ortaçağ toplumlarında araması hem de savını desteklemek için kullandığı verilerin elverişsizliği ve yetersizliği sıklıkla dile getirilmiştir. Gene de bundan sonra pek çok araştırmacının çocukluğun tarihsel

³ Ariès'in çalışması ilk olarak *L'enfant et la vie familiale sous l'ancien régime* başlığıyla 1960 yılında yayınlanmış, 1962'de *de Centuries of childhood* başlığıyla İngilizceye tercüme edilmiştir.

dönüşümü üzerine çalışmalar yürütmesine yol açmış olması nedeniyle önemli bir hareket noktası olmuştur.

Tarihçi Linda A. Pollack -ki Ariès'i en güçlü eleştiren isimlerden biridir- modern çocukluk fikrinin ortaya çıkışını açıklama çabasında olan yazarların savlarının beş başlık altında toplanabileceğini göstermektedir. Buna göre eğitim sisteminin ortaya çıkışı, aile yapısında meydana gelen değişimler, kapitalizmin gelişimi, ebeveynlerin olgunluğunun artması ve iyilikseverlik ruhunun ortaya çıkışı (Pollack, 1996, s. 28-29) çocukluğun, yetişkinlikten farklı bir yaşam evresi olarak fark edilmesinde ve çocuklarla yetişkinler arasında mesafe girmesinde etkili olan nedenler olarak dile getirilmektedir.

Çocukluğun tarihsel gelişimini ve bu süreçte rol oynayan etkenleri ayrıntılarıyla ele almak bu çalışmanın temel konusu değildir. Konumuz açısından önemli olan tarihsel süreç içinde iletişim teknolojileri alanında ortaya çıkan gelişmelerin çocukluğun değişiminde oynadığı roldür. Bu teknik ilerlemelerin neler olduğu ve çocukluğu ne yönde etkilediği üzerinde durulacaksa da anılan bu teknolojinin tek neden olmadığı ve çocukluktaki değişimlerin söz konusu tarihsel süreç içindeki toplumsal, ekonomik, politik vb. alanlarda meydana gelen değişimlerden bağımsız olmadığını da akılda tutmak gerekmektedir.

Çocukluğun sosyal tarihi ve özellikle iletişim teknolojisindeki gelişmelerin çocukluk kavramının ortaya çıkmasında ve dönüşümünde etkili olduğunu savunan yazarlardan biri Neil Postman'dır. *Çocukluğun Yokoluşu* (1995) adlı çalışmasında, okulun çocukluk kavramının gelişmesinde oynadığı role yaptığı vurguyla Ariès'e yaklaşmaktadır. Zira Ariès, çocukluk fikrinin gelişmesinde eğitim kurumlarında meydana gelen dönüşümün önemli etkisi olduğunu savunmaktadır. Modern çocukluk imgesinin on sekizinci yüzyılda, sınıfların kronolojik yaşa göre ayrıldığı modern okulların gelişmesiyle ortaya çıktığını belirtmektedir (Ariès, 1962, s. 320). Daha önceleri her yaştan bireyin -hemen tamamen erkeklerin- bir arada eğitim aldığı kurumlardan söz edilirken modern dönemde sınıf, okul yapısının kurucu birimi haline gelmiştir. Dahası sınıflarda aynı yaştan öğrenciler bir araya getirilmeye ve müfredat bu farklı yaş gruplarına göre ayarlanmaya başlanmıştır. Böylece yaş grupları arasında keskin bir ayrım kurulmuştur (Ariès, 1962, s. 172). Postman (1995) da Ariès gibi, okullaşmanın önemine vurgu

yapmaktaysa da okulların ve dolayısıyla modern çocukluk fikrinin oluşmasında esas olarak on beşinci yüzyıldaki matbaa makinesinin icadını merkeze almaktadır. O'na göre, çocukluk düşüncesinin oluşması için yetişkinin yeniden tanımlanmasını gerektirecek kadar önemli bir değişimin olması gerekmektedir. İşte bu değişimin itici gücünü matbaanın icadıyla birlikte oluşan bilgi boşluğunda görmektedir. Buna göre matbaanın gelişmesiyle birlikte yazılı metinler büyük bir hızla çoğalmaya ve yayılmaya başlamıştır. Böylece okuyabilenler ile okuyamayanlar arasında bir ayırım gün yüzüne çıkmıştır. Öncesinde herkes aynı enformasyon ortamını paylaştığından çocukluk fikrine gerek duyulmadığını iddia eden yazar, matbaanın gelişmesiyle birlikte yetişkinliğin kazanılması gereken bir statü haline geldiğinden söz etmektedir (Postman, 1995, s. 58-59). Bu anlamda yetişkinliğin yeniden tanımlanması gereksiniminin, olguları ikili zıtlıklar halinde kavrayan insanın zihinsel işleyişi uyarınca yetişkinliğin karşısına çocukluğun çıkarılmasına yol açmış olduğunu düşünmek olasıdır. Böylece yetişkinlik ve çocukluk birbirlerine göre tanımlanır olmuştur. Yetişkinlik kazanılması gereken bir statü olarak belirdiğinde, daha önceleri “minyatür yetişkinler”⁴ olarak görülen çocuklar artık “biçimlenmemiş yetişkinler” olarak algılanmaya başlanmıştır (Postman, 1995, s. 59).

Hemen her zaman ve her yerde çocukluk yetişkinliğe hazırlanmakla geçirilen bir dönem olarak görülmüşse de bundan sonra yetişkin olmak çok daha uzun süren kurumsallaşmış bir eğitim sürecini gerektirir olmuştur. Çocukluk okula gitmekle tanımlanmaya başlamıştır. Ancak başlangıçta çocukluk kavramının bütün çocukları kapsamadığı gerçeğini de gözden kaçırmamak gerekmektedir. Zira çocukların okullara yönlendirilmesinde önemli bir etken orta sınıfın büyümesi olmuştur. Orta sınıf ebeveynler, bırakacakları mirası garantiye almak endişesiyle, işlerini gelecekte yürütecek olan çocuklarının eğitim almasını gerekli görmüşlerdir. Üstelik bu sınıfın üyeleri eğitim için para harcayabilecek durumda olduklarından ilk olarak orta sınıf çocukları okula gitme imkanı bulmuştur.

⁴ Zira, diğer kaynaklarda da belirtildiği ve özellikle Ariès'in çalışmasında vurgulandığı gibi, bir başkasının sürekli bakımına ihtiyaç duymaktan kurtulan çocuklar hemen tamamıyla yetişkin yaşamına dahil olmaktadır. Yetişkinler gibi giyinmekte, onlarla aynı ortamlarda bulunmakta, aynı oyunları oynamaktadırlar. Resimlerde yetişkin figürünün küçültülmüş veya deforme edilmiş bir formu olarak tasvir edilmektedirler.

Dahası okula ilk gidenler erkek çocuklar olmuştur çünkü ileride babanın işini onlar yürüteceğinden gelişen teknoloji ile başa çıkabilmek için yenilikçi tarzda eğitim görmeleri önemli görülmüştür. Kız çocukları ise, ileride iyi birer eş ve anne olabilmek için gerekli olan beceri ve görgüyü evde anneleri ve diğer kadınların yanında edindiklerinden okula gitmeleri gerekli görülmemiştir. Öte yandan işçi sınıfının çocuklarının da eğitim alması söz konusu olmamıştır zira erken yaşlardan itibaren çalışmaya başlamak durumunda olmuşlardır. Diğer bir deyişle başlangıçta çocukluk kategorisi sadece orta sınıf erkek çocukları kapsamına almıştır (Postman, 1995, s. 62).

On yedinci yüzyıldan itibaren toplumsal yaşamın çeşitli alanlarında meydana gelen değişim ve dönüşümlerle birlikte şekillenen ve hemen her zaman yetişkinlik karşısında pasif, yetersiz, gelişmemiş ve bağımlı olarak konumlandırılan çocukluk yirminci yüzyılın sonlarında giderek hızlanan bir değişim içine girmiştir. Yetişkin dünyasından çıkarılan çocuklar ile yetişkinler arasında yüzyıllar boyunca açılan mesafe, bundan sonra giderek kapanma eğilimi göstermektedir. Bu sürecin başlangıcını Postman telgrafın icadı ile işaretlemiştir. 1830'ların başlarında icat olunup gelişen elektrikli telgraf, "bir mesajın hızının insan hızını aşmayı sağlayan ilk iletişim aracıydı". Daha öncesinde her türlü mesaj ancak insanın taşıma hızına bağlı iken telgraf, "ulaşım ile iletişim arasındaki tarihsel bağlantıyı kırmıştır" (1995, s. 90-92). Aslında Postman'a göre telgrafın, çocukluk üzerindeki etkisi enformasyonun, -o dönem için- büyük bir hızla ve denetimsiz olarak dolaşıma girmesidir. Oysa "çocukluk, yalnızca yetişkinler tarafından denetlenen belirli bir enformasyon biçiminin, çocuklara psikolojik açıdan özümlelenebilir yollar olarak görülen aşamalar içinde verildiği bir çevrenin sonucuydu. Çocukluğun sürdürülmesi, işlenmiş enformasyon ve ardışık öğrenme ilkelerine" dayanmaktaydı. Telgraf ise çocukların erişebildiği bilginin yetişkinlerin kontrolünden çıkmasına neden olmuştur (1995, s. 94-95). İletişim ve enformasyon teknolojileri hızla gelişmeye devam ederken Postman, çocukluk fikrini örseleyen esas etkenin televizyon olduğunu ileri sürmüştür.

Yirminci yüzyılın ilk yarısında insanların yaşamına giren televizyon, özel bir bilgi veya beceriye sahip olmadan serbestçe erişebilecek bir platformdur. Matbaanın icadıyla birlikte ortaya çıkan yazılı belgelerin içeriğine erişmek okumayı zorunlu kılmaktaydı. Buna karşılık televizyon, çocukların da

yetişkinlerle birlikte serbestçe içeriğe ulaşmasına olanak sağlamaktaydı, herhangi özel bir beceri gerektirmiyordu. Bu durumda çocuklarla yetişkinler, tekrar aynı bilgileri paylaşır hale gelmişlerdir. Postman'a göre, grubun belirleyici özelliklerinden biri üyelerinin benzer bilgiyi paylaşmaları, bu bilgiye sahip olmayanların ise dışlanmasıdır. Dolayısıyla matbaadan sonra yetişkinlerin sahip olduğu bilgiye sahip olmayan çocuklar yetişkin yaşamından uzaklaştırılmışlardı. Oysa televizyonla birlikte "yetişkinlerin bildikleri şeyleri bilmeyen bir insan kategorisi" olan çocukluk çözülmeye başlamıştır (Postman, 1995, s. 109-110). Kuşkusuz Postman'ın, çocukluk nosyonunun giderek ortadan kaybolduğu görüşü tartışmaya muhtaçtır. Dahası çocukluk olgusunda meydana gelen değişimin tek bir etkene bağlanamayacağı ve düz çizgisel bir hat izlemediği de açıktır. Bununla birlikte çocukluk olgusunun zamanın teknolojik koşullarından derinden etkilendiğini görmemiz açısından önemli bir savdır. Nitekim bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin çocukluğu önemli derecede etkilediği açıktır. Öyle ki yirmi birinci yüzyılın başları yeni bir çocuk kültürünün ortaya çıkışına tanıklık etmektedir.

3. YENİ BİR ÇOCUKLUK'A DOĞRU

İçinde bulunduğumuz dijital dünyada çocukların internet kültürü, çocuk medya kültürünün bir formu olarak -en azından gelişmiş ülkelerde- çocukluğun bütün boyutlarını etkilemektedir. Nitekim pek çok yazar, şimdiye kadar alışkın olduğumuz çocuklardan çok farklı bir nesille karşı karşıya olduğumuzu iddia etmektedir. Özellikle 1980 sonrası doğumluları kapsayan bu kuşağın ayırıcı özelliği, yeni iletişim ve bilgi teknikleri konusundaki etkinlikleri, bilgi ve becerileridir. Neredeyse bebekliklerinden itibaren cep telefonu, tablet vb. aletlerle internette siteler arasında dolaşmayı, video seyredip oyun oynamayı becerebilmekte, hatta içerik üreticisi olarak yeni medyada yer alabilmektedirler. Kendilerinden önceki kuşaklardan büyük ölçüde farklı görülen bu kuşak çeşitli yazarlar tarafından farklı şekillerde isimlendirilmektedir. Örneğin Prensky *dijital yerliler* (digital natives)⁵ adını önermektedir. Yazara göre bilgisayar, internet ve video oyunlarının dijital dili bu çocukların ana dilidir. Üstelik bilgiyi gerçekten

⁵ Buna karşılık, bu dijital dünyaya doğmamış fakat yaşamının ilerleyen dönemlerinde bu teknolojiye birçok açıdan etkilenmiş ve bunu benimsemiş olan yetişkinleri ise *dijital göçmenler* olarak adlandırılmaktadır.

hızlı almaya alışkın olmaları, aynı anda birden çok işle ilgilenme eğiliminde olmaları, bir ağa bağlı olduklarında en iyi şekilde çalışmalarını, anlık hazların ve devamlı ödüllendirmelerin üzerlerinde ciddi bir etki yaratması ve oyunu ciddi işlere tercih etmeleri gibi özellikleriyle dijital göçmenlerden (digital immigrants) önemli ölçüde farklılaştıklarını iddia etmektedir (2001)⁶.

Veen ve Vrakking, multimedya üzerinde küresel bir siber kültürde faaliyette bulunan yeni bir tür olarak gördükleri bu kuşağı *Homo Zappiens* olarak adlandırmaktadırlar (2006, s. 30). Önceki kuşakların elektriği kabullendiği gibi homo zappiens de bilgisayar ve medya teknolojisini benimsemiştir, bilgi ve iletişim teknolojileri yaşamlarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Yazarlar, yeni teknolojilerin kullanımının homo zappiens'lerin düşüncelerini ve davranışlarını etkilediğini savunmaktadırlar. Homo zappienslerin aradıkları herhangi bir bilgi ya da iletişim kurmak istedikleri herhangi bir kişi sadece bir tık uzaklarındadır. Birçok bilgi kaynağı olduğunu ve bunların çok sayıda gerçeklik ileri sürebileceğini çok erken yaşta öğrenmektedirler. Böylece bilgiyi filtrelemeyi pratik etmekte ve sıklıkla iletişimde oldukları akran ağlarında karar vermeyi öğrenmektedirler. Veen ve Vrakking okulun, bu kuşağın davranışları ve değerleri üzerinde internet kadar etkili olmadığını iddia etmektedirler. Her ne kadar derslere devam edip sınavlara girmek zorunda olduklarını biliyorlarsa da okul, homo zappiensler için arkadaşlarıyla buluştukları ve yeni ağlar kurdukları bir mekandan öte anlam ifade etmiyor gibi görünmektedir (Veen & Vrakking, 2006, s. 36).

Tapscott (2009)'un net kuşağı, Howe ve Strauss'un millennials (Y kuşağı) (2000) adını önerdiği bu nesil, yukarıda da ifade edildiği gibi, kendinden önce gelenlerden önemli farklılıklar göstermektedir. Bu konuda yazan araştırmacıların hemen hepsinin işaret ettiği gibi, bu kuşağı önceki kuşaklardan ayıran

⁶ Prensky, dijital yerlilikle ilgili görüşlerini, birbirinin devam niteliğinde iki ayrı makalede ele almıştır; Prensky, Marc (2001). "Digital Natives Digital Immigrants", On The Horizon. 9(5): 1-6 ve (2001). "Digital Natives Digital Immigrants, Part II: Do they really think differently?", On The Horizon. 9(6) 1-6. Prensky bu yazılarında, dijital yerlilerin teknoloji ile olan yakın bağlarının öğrenme yollarını ve beyinlerinin işleyişini nasıl etkilediğinden ve bu anlamda kendilerinden önceki dijital göçmen kuşaklardan nasıl farklılaştıkları üzerinde durmaktadır. Ancak Sheely (2008), Prensky'nin bu konudaki görüşlerini spekülasyon için eleştirmektedir. Prensky'nin dijital yerliler konusundaki görüşlerinin tartışılması bu çalışmanın konusu değildir. Çalışmada yazara, esas olarak bu çağın çocuklarını adlandırdığı kavram için referans verilmektedir. Nitekim kavram hem İngilizce hem de Türkçe literatürde sıklıkla kullanılır olmuştur.

en belirgin özellikleri bilgi ve iletişim tekniklerini kullanma konusundaki becerileridir. Son yıllarda teorisyenler, çocukluğun doğasındaki değişimlere ve yeni medya teknolojisinin bu değişimde oynadığı role büyük önem vermektedirler. Bu bağlamda yeni medya teknolojilerinin, yaratıcılıkları için ve bilgiye erişim konusunda olanaklar sunarak çocukları güçlendirdiğini savunan ütöplast görüşlerden siber alemin çocuklar için uygunsuz ve güvensiz olduğu düşüncesiyle ahlaki panik yaşayanlara kadar çok geniş bir yelpazede görüşler ileri sürölmektedir (Weber & Dixon, 2007, s. 5).

Alan yazında sıklıkla dile getirilen argümanlardan biri, bütün çocukların bu kuşağa dahil olmadığıdır. Bütün çocukların internete erişim imkanına sahip olmadığı ya da hangi koşullarda (kendi evinden ve bilgisayarından internete bağlanma veya örneğin okul ya da internet cafe gibi ortak kullanıma açık alanları kullanmak zorunda olma) erişim sağladığının gözden kaçırılmaması gerektiğine dikkat çekilmektedir (Thorne, 2009, s. 24). Nitekim dijital teknolojilerin varolan eşitsizlikleri sürdürdüğü de görölmektedir⁷. Örneğin UNICEF'in 2017 yılı Dünya Çocuklarının Durumu Raporuna göre, dünya genelindeki gençlerin %29'unun internete erişimi bulunmamaktadır. Bu anlamda Afrikalı çocuklar en şanssız grubu oluşturmaktadır. Dahası dijital teknolojiye erişim koşulları mevcut ekonomik farkları yansıtmakta; varlıklı ailelere mensup çocukların avantajlarını arttırmakta, buna karşın en yoksul ve dezavantajlı çocuklara fırsatlar sunmakta çoğu zaman yetersiz kalmaktadır. Ayrıca cinsiyet farklılığından da söz etmek gerekirse bekleneceği gibi, internet kullanan erkeklerin sayısı çok daha fazladır (UNICEF, 2017, s. 1). Daha yakın tarihli diğer bir rapor ise dünya genelinde üç-on yedi yaş grubundaki çocukların sadece %33'ünün evinde internet erişimi bulunduğunu ortaya koymaktadır. Zengin ölkelerde bu oran %86'ya kadar çıkarken fakir ölkelerde %6'ya düşmektedir. Bu tür bölgesel farklılıkların yanında ölkeler içinde de hanenin ekonomik durumuna göre oranlar farklılaşmaktadır. Dünya geneli için baktığımızda, sözünü ettiğimiz yaş grubunda, evden internete ulaşma oranı

⁷ Özellikle 2020 yılının başlarından itibaren büyük bir hızla dünyayı saran Covid-19 pandemisi nedeniyle okulların kapandığı ve eğitimin online olarak yürütöldüğü bu günlerde, dijital uçurumun, hangi kademede olursa olsun eğitime ulaşma konusundaki dezavantajlılığı derinleştirdiğine tanık olmaktadır ki bu durum, internet erişimi konusunda imkanları olmayan ya da sınırlı olan çocuk ve gençlerin, bugün maruz kaldıkları, derinleşen bu eşitsizlikleri gelecek yaşamlarına taşıyabileceklerine işaret etmektedir.

zenginlerde %57 iken yoksul hanelerde %15'e gerilemektedir. Diğer bir deyişle, zenginlik evde dijital teknolojiye erişim için önemli bir etkidir (UNICEF and International Telecommunication Union, 2020). Bu veriler ışığında bütün çocukların bu kuşağa dahil olmadığı açıktır fakat, daha önce dile getirdiğimiz gibi, çocukluğun tarihini konu alan çalışmalarda vurgulandığı üzere, çocukluk ayrı bir toplumsal kategori olarak şekillenmeye başladığından beri bütün çocukları içermemiştir. Kız çocuklarından işçi sınıfı çocuklarına, göçmen çocuklardan çatışma bölgelerinde yaşayan çocuklara, cinsel istismara maruz kalan çocuklara kadar geleneksel çocuk imgesinin dışında kalan küçük yaştaki bireyler her zaman söz konusudur. Ancak bu tartışmayı bir yana bırakarak internet erişiminin çocukluğun değişimine ve çocukların sözlerini duyurmaları konusunda yarattığı olanaklar üzerine düşünmeye devam edebiliriz.

Çocukların internetle ilişkileri üzerine çok şey yazılmakta ve bu yazında sanal alemin çocuklar için çok da uygun olmayan içerikler ve tehlikeler barındırdığı sıklıkla ileri sürülmektedir. Nitekim bu konuda yapılan çalışmalar internette çocukları, cinsel içerikli imajlara rastlamak ya da cinsel istismara maruz kalmak, zorbalık, dışlanma, nefret söylemi ile karşılaşmak, gömülü pazarlama ya da çevrimiçi kumar oyunlarına rast gelmek ve daha pek çok tehlikenin beklediğini ortaya koymaktadır (UNICEF, 2017; Livingstone vd., 2010). İstismarcı ve pedofillere dair endişenin yanında çocukların kendilerini cinselleştirme kapasitelerine yönelik endişeler de giderek artmaktadır. Dahası akıllı cep telefonlarının neredeyse bedeninin bir parçası haline gelmesiyle internette geçirilen zamanın tamamen özel bir hal alması ve diğerlerinin gözünden tamamen uzak tutulabilmesi çocukların mahremiyet yönetimindeki yetkinlerini önemli bir soru ve sorun olarak gündeme getirmektedir. Bu nedenle, Berriman ve Thomson, kişisel verilerin kamuya açık olarak sergilenmesinin hem mevcut hem de gelecekteki itibarı riske atabileceği kaygısına işaret etmekte, akademik ve kamusal tartışmalarda dikkate değer bir yer tuttuğunu belirtmektedirler (2015, s. 585). Bütün bu ve burada sayılmamış risklerin çocuklar için son derece yaralayıcı olduğu bir gerçekse de yetişkinlerde ahlaki paniğe yol açanın sadece internet olduğunu düşünmek yanıltıcı olacaktır. Nitekim Barrie Thorne'un hatırlattığı gibi yetişkinlerin, çocukların kitle iletişim araçlarından olumsuz etkileneceğine ilişkin endişeleri uzun bir geçmişe sahiptir. On dokuzuncu

yüzyılda ucuz romanların genç okuyucular üzerindeki olumsuz etkisi için endişe duyulmaktayken yirminci yüzyılın başlarında çizgi roman ve filmlerin ortaya çıkması ve 1960'larda televizyonun yayılması da panik dalgaları yaratmıştır. Thorne, yetişkinlerin, kitle iletişim araçlarının, ebeveynlerin ve öğretmenlerin kontrolü dışında içerik sağlamasından ve sosyal ilişkileri kolaylaştırmasından ve böylece korunması gereken çocukluğun sınırlarını sarsmasından dolayı kaygılandıklarına dikkat çekmektedir (2009, s. 22). Bununla birlikte yeni teknolojilerin çocuklar için ne tür tehlikeler barındırdığı ya da daha genel bir açıdan internet teknolojisinin çocuklar için iyi mi kötü mü olduğu sorusu -ki bu soruya kesin tek bir yanıt vermek de mümkün görünmemektedir- bu çalışmanın kapsamı dışındadır. David Buckingham'ın yeni medyanın, bazı yazarların iddia ettiği gibi tehlikeli bir şekilde çocukluğun teknolojileştirilmesi anlamına mı geldiği yoksa bazılarının savunduğu gibi çocukların temel yaratıcılıklarını ve kendiliğindenliklerini gerçekleştirebilecekleri bir güçlendirme biçimi mi (2009, s. 124) olduğu sorusuna bu çalışma ikinci bakış açısı bağlamında yaklaşmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, yeni medyanın çocukların görüşlerini ortaya koyabilmeleri, daha görünür ve duyulur olabilmeleri konusunda sunduğu olanaklara odaklanmaktadır.

Jon Katz, interneti çocukların özgürleşmesinin bir yolu olarak görmektedir; internet çocukların yetişkin kontrolünden kaçmalarına ve kendi kültürlerini ve topluluklarını yaratmalarına olanak vermektedir. Böylece çocukların, sosyal geleneğin boğucu sınırlarını, büyüklerinin kendileri için neyin iyi olduğuna ilişkin katı nosyonlarını aşabileceklerini savunmaktadır (alıntılayan Buckingham, 2009, s. 126). Böylece çocuklar, kendi görüşlerini paylaşmak ve değişime katkıda bulunmak için yeni medyada etkin katılım olanaklarına sahip olabilmektedirler. Bu bağlamda günümüzde çocukların (ki burada on sekiz yaşına kadar her birey konu edinmektedir) katılımı açısından dijital medya ortamı çok önemlidir. Ancak bu tartışmaya geçmeden önce çocukların katılımı ve katılım hakkından söz etmek uygun olacaktır.

4. ÇOCUKLARIN KATILIM HAKKI

Daha önce de dile getirdiğimiz gibi, çocuklar genellikle geleceğin yetişkinleri olarak görülmektedirler. Benzer şekilde çocukluk da bir hazırlanma süreci şeklinde algılanmaktadır. Özellikle modern çocukluk anlayışı bağlamında, hem toplumsal yaşam içinde hem de toplumsal bilimler ajandasında, çocukların

ileride nasıl yetişkinler olacakları sorusu ve sorunu uzun süre öncelikli konu olagelmiş, bu açıdan da çocukluk aile, sosyalizasyon ve eğitim kavramları bağlamında ele alınmıştır. Ancak yirminci yüzyılın son döneminde çocuk ve çocuklukla ilgili algı, tutum ve çocukluk konusunu ele alış şeklinde önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır. Öncelikle, yazının başında söz ettiğimiz gibi, tarihsel dönüşümüne ilgi çocukluğun sabit ve değişmez bir olgu değil aksine toplumsal, kültürel ve tarihsel bir inşa olduğunu ortaya koymuştur. Çocukların, sadece geleceğin yetişkinleri değil fakat bugün toplumsal yaşamın etkin aktörleri olduklarına dair farkındalık gelişmiştir (Allanen, 1998; Prout ve James, 1997; James; Jenks; Prout, 1998; Corsaro, 2014).

1980'lerde çocukluk paradigmasında yaşanan değişimin önemli etkenlerinden biri, 1989 yılında yayınlanan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (BMÇHS)'dir. Bu sözleşme, çocukların sağlıklı gelişmelerinin güvenceye alınması ve her türlü ihmal, istismar ve kötü muameleden korunması idealini dillendiren ilk belge olmamakla birlikte bazı açılardan kendisinden önceki belgelerden farklılaşmaktadır. En önemli değişiklik de çocuğun gelişim ve korunma hakları yanında katılım hakkından söz etmesidir. Sözleşmede, çocukların yetkinliğini tanıyan ve katılım hakkı ile ilişkili olarak düşünce özgürlüğüne işaret eden 14. madde, örgütlenme özgürlüğünü tanıyan 15. madde, bilgiye erişim hakkını dile getiren 17. maddeden söz edilebilir. Bunların yanında Sözleşmenin 12. maddesi; “görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme” hakkı olduğu ve “bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen” gösterilmesi gerektiği hükmü ile doğrudan katılım hakkına işaret etmektedir. Devamında 13. madde de çocuğun “düşüncesini özgürce açıklama hakkına” sahip olduğunu ve bu hakkın, “ülke sınırlarına bağlı olmaksızın; yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğünü” içerdiğini belirtmektedir (UNICEF, 2004, s. 7).

Sözleşme, hakları tanımlayarak ve katılım hakkını güvenceye almak suretiyle çocukların, toplumun yetkin ve özerk aktörleri olarak değerlendirilmesinin önünü açmıştır. Nitekim Thorne, bu katılım hakkı nosyonunun 1980'lerde Kuzey Avrupa ve Amerika'dan başlayarak, sosyal bilimler alanında “yeni

çocukluk çalışmaları”nın gelişmesini kolaylaştırdığına dikkat çekmektedir. Bu çalışmalarda çocukların gelişim ve sosyalizasyon kavramlarına sıkıştırılması eleştirilmekte ve bunun yerine çocukların kendi hakları çerçevesinde çalışılması ve örneğin aile, okul, öğrenme (en geniş anlamıyla), medya, politika, ekonomi, göç ve savaş konularındaki görüşlerinin ve bakış açılarının belgelenmesi gerektiği savunulmaktadır. Dahası bu hareket çocukların savunmasızlıklarından çok yeterliklerine vurgu yapmakta, böylece “çocuk” ve “çocukluk” kavramlarının çağrışımlarını değiştirmeyi ya da en azından genişletmeyi hedeflemektedir (Thorne, 2009, s. 25). Nitekim Reynaert ve arkadaşları, BMÇHS’nin kabulünden beri çocuk haklarına ilişkin akademik söylemin “yetkin çocuk” imajını öne çıkarttığını belirtmektedirler. Yetkin çocuk, geleneksel olarak, savunmasızlığı nedeniyle korunmaya muhtaç olarak görülen yetersiz çocuk imgesine bir karşı çıkış olarak değerlendirilmektedir (Reynaert, Bouverne-de-Bie, & Stijn, 2009, s. 520-521). Bu acele bir genelleme olarak görülebilir çünkü çocuk hakları üzerine farklı görüşlerin dile getirildiğini hatırlamak gerekmektedir. Bu farklı görüşler, çocuklara ilişkin algıları, çocukların geleceğin etkin aktörleri (becoming) ya da hali hazırdaki failer (being) oldukları konusundaki fikir ayrılıklarına paralel olarak, bir tarafta çocukların yetişkinlerden farklı oldukları ve özel bir takım hakları olması gerektiği ile diğer tarafta eşit haklar ısrarının yer aldığı iki uç arasında yer bulmaktadırlar. Bu değişik bakış açıları, çocuk hakları sözleşmesinin tanımladığı üç temel hak (koruma, sağlama ve katılım) kategorisinden hangisinin daha öncelikli olduğu konusunda da farklılaşmaktadırlar (Hanson, 2012). Görüş farklılıklarını akılda tutmakla birlikte bu çalışma yetkin çocuk imajına yakın durmakta ve çocukların katılım hakkını odağa almaktadır.

Çocuk hakları konusunda çalışan Roger A. Hart, topluma katılımın, bir çocuğun dünyaya geldiği ve olayları ağlamalarıyla ya da hareketleriyle ne ölçüde etkileyebileceğini keşfettiği anda başladığının iddia edilebileceğini yazmaktadır. Bu erken müzakereler yoluyla çocukların, bebeklik döneminde bile, kendi seslerinin hayatlarındaki olayların gidişatını etkileyebildiğini keşfettiklerini belirtmektedir. Ama tabii ki etkilerinin derecesi ve doğası, içinde buldukları kültüre, topluma veya aileye göre büyük ölçüde değişiklik göstermektedir (Hart, 1992, s. 4). Hart katılımı, bu çalışmada da benimsendiği şekliyle, bir kişinin yaşamını ve üyesi olduğu topluluğun yaşamını etkileyen düşüncelerini paylaşma süreci olarak

tanımlamakta ve temel bir insan hakkı olduğunu vurgulamaktadır. Bununla birlikte çocukların herhangi bir şeyde ne kadar söz sahibi olması gerektiği, derin görüş farklılıklarının olduğu bir konudur. Hart, bazı çocuk savunucularının, çocuklardan toplumun potansiyel kurtarıcılarıymış gibi bahsettiklerini ifade etmektedir. Buna karşın birçok kişi için çocukların katılımı, yetişkinlerin karar verme gücüne sahip olmayan çocuklar için naif bir fikirdir. Başka bir görüş ise, çocukların toplumun sorunlarına aşırı katılımından ve sorumluluktan korunması gerektiğidir; böylece tasasız bir çocukluk geçirmelerine izin verilmelidir (Hart, 1992, s. 5). Nitekim özellikle siyasal katılım söz konusu olduğunda, çocuklar genellikle politik değil toplumsal aktörler olarak tanımlanmaktadırlar (Nakata, 2008; Kallio, 2009, s. 5). Bu tanımlamada çocukların, yetişkinler kadar ussal, yetkin, bilgili ve deneyimli olmadıkları varsayımıyla neredeyse her zaman politik alanın dışında tutulmaları gerektiği görüşü egemen olmuştur. Örneğin Aristo; çok bilinen “insan politik bir hayvan”dır önermesini, bütün canlılar arasında sadece insanın konuşma yeteneğine sahip olduğu şeklinde açıklamaktadır. Bu noktada konuşma ile ses çıkarma arasında köklü bir fark olduğunu ileri sürmektedir. Hayvanlar ses çıkartmaktadırlar. Oysa dil, yararlı ve zararlıyı, doğru ile yanlış ifade etmeye yaramaktadır. İşte insanlarla hayvanlar arasındaki fark, ses ile dil arasındaki farka dayanmaktadır; insanlar doğru ile yanlış ayırt edebilmektedirler (Aristoteles, 2017, s. 26-27). Ancak ses eve aittir, konuşma ise eril politik alanda duyulmaktadır. Dahası siyaset kamusal alanda ifade edilmektedir ve kamusal konularla ilgilidir. Oysa ev kadın, çocuk ve üreme meselesiyle ilgilidir. Böyle bir çerçevede çocuk konuşmayan, dilden önce gelen, yetişkin öncesidir. Dolayısıyla politik alanın dışında kalmaktadır. M.Ö. dördüncü yüzyıldan beri çok şey değişmiş olsa da çocukların ve çocukça olanın, diğer bir deyişle rasyonel ve sözmerkezli olmayanın dışlanması, politik olanın sözmerkezli ya da aşırı rasyonel olarak kavramsallaştırılmasında bir süreklilik vardır (Oswell, 2012, s. 235). Örneğin John Locke’a göre çocuklar yaşamlarını özel alanda ve toplumsal alanlarda sürdürmektedirler, böylece politika onların özel ve kişisel yaşamlarına girmemektedir. Ne de çocuklar, politikanın ait olduğu kamusal alana dahil olmamaktadırlar (Kallio & Häkli, 2011, s. 25).

1959 yılında ise bu kez, çocuklar ve siyasetin bir araya getirilmemesi, aksine mümkün olduğunca birbirinden uzak tutulması gerektiğini savunan Hannah Arendt’tir. Arendt’in bu konuda yazmasına

neden olan olay kısaca şöyledir; Eylül 1957’de Amerika Arkansas’da bir grup siyah çocuk, ırk ayrımının kaldırıldığı Little Rock lisesine başlayacaklardır. Bu çocuklardan biri de on beş yaşındaki Elizabeth Eckford’dur. Diğer bütün çocuklara, okul idarecileri tarafından, beklenen protestolardan uzak olmaları için yan kapıdan okula alınacakları haberi verilmiştir. Fakat Eckford’un ailesinin telefonu olmadığı için bu değişiklikten haberdar olmamıştır. Bu yüzden sabah tek başına okulun ön girişine gelmiş, çocuk ve yetişkinlerden oluşan ve onunla alay eden, yuhalayan bir kalabalığın içinden geçmek durumunda kalmıştır. Silahlı askerler onu geri döndürmüşlerdir. O gün Eckford’un yalnızlığını gösteren fotoğrafları Afro-Amerikalıların sivil haklar mücadelesinin simgesi haline gelmiştir. Bu fotoğrafları gören Arendt, Ekim 1957’de bir makale kaleme aldıysa da yazı 1959’a kadar yayınlanmamıştır. Çünkü sivil haklar mücadelesinin destekleyicisi Arendt’in okullarda ırk ayrımının kaldırılmasının yasalar aracılığıyla zorlanmasına karşı çıkması editörleri şaşırtmıştır (Nakata, 2008, s. 20). Oysa Arendt, tüm ülkede, gazete ve dergilerde yer alan, kendisini yuhayalan kalabalık arasındaki bu siyah kız çocuğunun fotoğrafının kolayca belleklerden çıkmayacağını belirtmiştir. Bu olayda kız çocuğundan kahraman olması beklendiğini belirten düşünür, çocukların, yetişkinlerin gündeminde olan konularda, daha açık ifadesiyle politik hak mücadelesinde kullanılmasına karşı çıkmıştır. Ona göre çocuklar, ailenin ve evin parçasıdır ki bu da siyasal alanın sorumluluklarına karşı onları koruyacak kadar güçlü ve güvenli bir atmosferde yetiştirilmeleri gerektiği anlamına gelmektedir (Arendt, 1959, s. 50-55). Buna karşılık Nakata, Eckford’un, beyaz öğrencilerle birlikte okula gitme kararının mutlak olarak politik olduğu bir dünyada yaşadığına dikkat çekmiştir. Arendt burada siyasi bir aktör görmemiş, bunun yerine bir çocuğun, ilk etapta siyasetin konusu olmayan bir tartışmaya vaktinden önce girmiş olduğunu görmüşse de Nakata, çocukların siyasi failliğini tanımanın hem mümkün hem de gerekli olduğunu dile getirmektedir (2008, s. 19-20).

Özetlemek gerekirse bazen çocukların rasyonel olmadıklarına, söz öncesi olduklarına dair hakim algı nedeniyle, bazen yetişkin yaşamının gerçeklerinden korumak kaygısıyla çocuklar politik alanın dışında tutulmaktadır. Oysa politik alandan uzak tutulan çocuklar Bob Franklin’in de altını çizdiği gibi, “hiçbir bireyin ya da grubun yapılmasına katılmadığı yasalara tabi olamayacağını söyleyen demokratik

ilkenin ihlalinin açık bir örneğini sunarlar” (1993, s. 37). Üstelik bu ihlal, özellikle eğitim, aile, çevre gibi daha çok çocukları ilgilendiren alanlardaki politik düzenlemeler söz konusu olduğunda daha da ciddi bir hal almaktadır. Çocukların politik failliğinden söz ederken makro ve mikro siyaset arasındaki farkı göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Politika devlet, ulus devletler, jeopolitik ve vatandaşlık, oy hakkı, yasama gibi yasal yapılarla ilgili olarak anlaşılmaktadır. Bu tür politika resmi, kamusal, kurumsal veya makro siyaset olarak tanımlanmakta ve (büyük P ile) *Politika* olarak yazılmaktadır. Çocukların Politika ile ilişkileri, sözü edilen süreçlerde var olmadıkları üzerinden ele alınmaktadır ve bu anlamda bekleyen politik özneler olarak kurgulanmaktadır (Skelton, 2010, s. 147). Nitekim Franklin'n üzerinde durduğu ihlal burada kendini göstermektedir. Fakat eğer politika enformel, kişisel, mikro siyaset ve katılımı ilişkili olarak tanımlanmaktaysa ve (küçük p ile) *politika* olarak yazılmaktaysa çocukların yetkin toplumsal aktörler ve politik failer olarak önemli rol oynadıkları görülmektedir (Skelton, 2010, s. 147). Bu açıdan bakıldığında çocukların tamamen apolitik figürler olmadığı anlaşılmaktadır, aksine geçmişten günümüze çok sayıda örnek çocukların, doğrudan kendilerini etkileyen veya tanık oldukları koşulların değişmesini amaçlayan çabaların içinde olduklarını ortaya koymaktadır.

5. DİJİTAL DÜNYADA SÖZ SAHİBİ ÇOCUKLAR

Paul Thompson, tarihi kaynakların hemen her zaman tek taraflı olduğunu; tarihçilerin kendileri orta sınıfa mensup uzmanlar olduğu için işçi sınıfı tarihini, erkek olduklarından kadınların tarihini göz ardı ettikleri gibi yetişkin olarak çocukların tarihini ve özellikle çocukların protesto tarihini görmezden geldiklerini belirtmektedir (1975, s. 29). Oysa çocukların, örneğin okulda karşılaştıkları kötü muameleyle karşı öğretmenın taklidini yapmak, karikatürünü çizmek, mürekkep hokkası atmak gibi bireysel eylemlerden okul grevleri gibi kolektif protestolara kadar sorunlarıyla mücadele etme deneyimleri oldukça zengindir (Thompson, 1975, s. 33).

Örneğin 1911'de İngiltere'de bir okulda, arkadaşlarının dayak yemesi üzerine öğrenciler okulu terk etmiş, bu protesto bütün İngiltere'ye yayılmış, altmıştan fazla kent ve kasabada üç hafta boyunca okul

grevi devam etmiştir. 1910-11'de Rhondda Vadisi'ndeki maden grevine çocuklar da yoğun olarak katılmış, grev kırıcılara karşı olan protestolarda önemli bir yer tutmuşlardır. Güney Afrika'da siyah öğrencilerin apartheid karşıtı mücadeleleri, 1930'lar ve 40'ların başında Almanya'da işçi sınıfı gençliğinin Hitler gençliği ile kavgaları, 1968'de Fransa'da Mayıs protestolarına katılan çocuklar (Cunningham & Lavalette, 2002, s. 174-187) politik aktörler olarak sahnedeki yerlerini almışlardır.

Çocukların, yetişkinlerle paylaştıkları mevcut toplumsal, siyasal, ekonomik vb. koşullar hakkında yeterli farkındalığa sahip oldukları ve bu koşulların dönüşümüne katkıları olduğunu gösteren diğer bir örnek 1930'larda Amerika'da yaşanan Büyük Buhran zamanında karşımıza çıkmaktadır. Philo ve Smith'in (2003) dikkat çektiği çalışmasında Cohen (2002), söz konusu dönemde Amerikan başkanı Franklin D. Roosevelt'in karısı Eleanor Roosevelt'e, yardım talep etmek için yazılmış yüzbinlerce mektuptan söz etmektedir. Bu mektupların yaklaşık yüzde onu, beş ile on dokuz yaş arasındaki çocuk ve gençlerden gelmiştir. Örneğin dokuz yaşındaki bir çocuk, küçük olduğu için bakkal dükkanlarını açık tutmaya çalışan babasına yardımcı olamadığından duyduğu üzüntüyü yazmıştır. Philo ve Smith'e göre bu çocuklar Büyük Buhranın kurbanlarıydı ve yazdıkları mektuplar, zor zamanlar karşısında pasif kalmayı reddettiklerinin kanıtıydı (2003, s. 100-102). Özellikle Büyük Buhran üzerine çalışan tarihçilerin genellikle dikkatini çeken protesto yürüyüşleri veya grevlerle karşılaştırıldığında mektup yazmak küçük bir adım gibi görülebilirse de Cohen, bu mektupların aslında protesto hareketi olmayan etkileyici bir protesto biçimi, yarı-politik bir eylem, zor zamanları kabul etmeye ve sessizce acı çekmeye bir karşı çıkış olduğunu savunmaktadır. Mektupların, politik sistemin en tepesindekilerin alt kesimlerdekilerin nasıl acı çektiğini bilmeleri için popülistik bir ısrar ve bu konuda bir şeyler yapmaları için bir zorlama olduğunu belirtmektedir (Cohen, 2002, s. 27). Dolayısıyla çocuklar da kaçınılmaz olarak, en azından zaman zaman, içinde yaşadıkları koşullara karşı bir tavır almak durumunda kalmaktadırlar. Tabii bu anlamda Pakistanlı çocuk işçi Iqbal Masih'i anmadan geçmemek gerekmektedir. Ailesinin borcuna karşılık henüz dört yaşındayken halı fabrikasına satılmış ve altı yıl boyunca çok zor koşullarda çalışmak durumunda bırakılmış olan Masih, on yaşına geldiğinde işverenlerinden kaçmayı başarmıştır. Bundan sonrasında da kendisi gibi zor koşullar altında çalışmak

durumunda olan çocukları kurtarmak için çabalamış ve böylece çocuk işçiliğine karşı mücadelenin simgesi haline gelmiştir. Bu sebeple de daha on iki yaşındayken vurularak öldürülmüştür. Fakat Masih'in hikayesi ve mücadelesi çok sayıda çocuğun, çocuk hakları konusunda harekete geçmesine yol açmıştır (Makman, 2002, s. 287-288). Dünya genelinde, Masih'in hikayesinden etkilenen pek çok çocuk, zor koşullar altındaki yaşlılarının özgürleşmesi için girişimlerde bulunmaya başlamıştır (Greenhouse, 1996; Rysavy, 1999).

Türkiye'de çocukların düzenlediği ya da katıldığı toplumsal hareketlerin örnekleri az olmakla birlikte bu konudaki kaynakların son derece sınırlı olması da çocukların etkinliklerinin görünürlüğü önündeki en önemli engeldir. Bununla birlikte en bilindik örnek 2006 yılından itibaren yoğunlaşan Kürt kökenli çocukların, sistematik ayrımcılığa maruz kaldıkları iddiasıyla gerçekleştirdikleri eylemlerdir (Yağcıoğlu, 2014, s. 55). Sonrasında 2011'de Yükseköğretime Geçiş Sınavı (YGS)'nda usulsüzlük yapıldığı iddiası ile Facebook üzerinden örgütlenen binlerce lise öğrencisi Türkiye genelinde günlerce süren protesto eylemleri gerçekleştirmiştir (EmekDünyası.net, 2020). 2013 yılında yaşanan Gezi Eylemlerine de çok sayıda çocuğun katıldığı, protestoların içinde yer almayan azımsanmayacak sayıda çocuğun ise internet aracılığıyla olayları takip ettiği, bildirimleri ve/veya haberleri yayarak, yorumlayarak bir anlamda eylemlere dahil olduğuna tanık olunmuştur.

Yine de mevcut toplumsal, ekonomik, politik koşullardan yetişkinler gibi, hatta çoğu zaman onlardan daha derinden etkilenen çocukların bu koşullara karşı çıkmak için çeşitli stratejiler geliştirme çabaları genellikle görmezden gelinmektedir. Fakat bugün, gelişen yeni medya çocukların katılım haklarını kullanmaları ve sözlerini duyurmaları için yeni olanaklar sunmaktadır. Bu sayede dünya genelinde milyonlarca çocuk, kendi ülkelerinde ya da dünyada neler olup bittiği hakkında, neredeyse eş zamanlı olarak bilgi sahibi olabilmektedir.

İnternet yoluyla hem yerelde hem de dünyada olup bitenler hakkında erken yaşlardan itibaren hızla bilgi edinme, sadece olup bitenler hakkında bilgi sahibi olma değil ama diğerlerinin bu konuda neler düşündüğünü öğrenme ve kendi fikirlerini paylaşma imkanı bulan net kuşağının iş yaşamından piyasaya,

politikadan eğitime, ailenin temel yapısına kadar modern yaşamın bütün kurumlarında değişimlere yol açtığına işaret eden Tapscott, bu kuşağın kendinden önce gelen nesillerden daha fazla politik eylem gerçekleştirdiğini savunmaktadır. Vatandaş olarak, sivil etkinliklerden siyasi sorumluluk üstlenmeye kadar sosyal değişme yönünde çaba sarf edenlerin sayısı sürekli artmaktadır (Tapscott, 2009, s. 11).

Konuyla ilgili çalışan araştırmacılar, çevrimiçi haber aramanın çocukların demokratik katılımına pozitif etkisi olduğunu, katılımcılığı güçlendirdiğini ve genişlettiğini ileri sürmektedirler. Dahası çevrimiçi bilgi arayışı ile çevrimiçi ya da dışı politik eylemlilik arasında oldukça güçlü bir ilişki olduğunu savunmaktadırlar. Haberleri ve bilgiyi sosyal medya yoluyla alanlar bağlantıyı çevrelerine yönlendirerek, yorum yaparak ya da imza vermek için bir linki takip ederek hızla aldıkları bilginin takibini yapabilmektedirler. Böylece bilgi ile eylem arasındaki mesafe azalmaktadır (Lester, 2015, s. 4632). Dijital dünyanın çocukları, herhangi bir durum karşısında önceki kuşaklardan çok daha hızlı refleks geliştirebilmelerine ve sosyal ağlar boyunca görüşlerini diğerleriyle paylaşabilmelerine imkan veren yeni medya aracılığıyla giderek daha aktif aktörler olarak ön plana çıkmaktadırlar.

Sosyal medya kanallarını kullanarak yerel ya da global düzeyde karşılaştıkları sorunlara karşı tepkilerini yükselten çocuklara çok sayıda örnek vermek mümkündür. Örneğin, 2014 yılında ölümcül hasta bir arkadaşları için kampanya düzenleyen on-on iki yaşındaki çocukların bu girişimi, hastalık araştırmaları için milyarlarca doların toplandığı küresel bir harekete dönüşmüştür (UNICEF, 2017, s. 25). Bu ve benzeri örnekler, yeni medyanın yeni bir dijital katılım dönemine yol açtığını göstermektedir.

Sosyal medyanın bu etkisi politik konularda da hissedilmektedir. Örneğin 2013 yılında Brezilya’da, çoğunlukla gençlerden oluşan binlerce insan yolsuzluğa karşı protesto düzenlemek ve daha iyi kamu politikaları talep etmek için sosyal medya platformlarını kullanmıştır. Ülke çapındaki bu soruna dikkat çeken ve sosyal medyayı kullanarak yaklaşık 15000 protestocuyu seferber eden ise on yedi yaşında bir çocuktur (UNICEF, 2017, s. 25).

Yeni medya çocukların, daha görünür ve duyulur olmalarını sağlayan çok çeşitli olanaklar sunmaktadır. Bu anlamda çocukların seslerini duyurabilmek için kullandıkları bir yol da bloglardır. Bu kanalı

kullananlardan en bilineni Malala Yusufzay, 2009 yılında Pakistan'daki kız çocukların eğitim hakları hakkında BBC'ye bloglar hazırlamaya başlamıştır. Henüz on iki yaşındayken, Taliban rejimi altındaki yaşama ve eğitime dikkat çekebilmek için siber mekanı kullanmıştır. Kimliği açığa çıktığında Taliban tarafından ölümle tehdit edilmiş ve 2012'de başından vurularak ağır yaralanmıştır. İyileşmesi ve kız çocuklarının eğitim hakkı savunuculuğuna korkusuzca devam etmesi dünyanın dikkatini çekmiş ve 2014 yılında, bu ödülü kazanan en genç kişi olarak Nobel Barış Ödülü'nü almıştır (UNICEF, 2017, s. 25).

İran'da kadınları örtünmeye zorlayan yasalara karşı bazı kadınlar, kamusal alanda başlarını açarak çektikleri fotoğraflarını Instagram, Facebook gibi sosyal medya platformlarında yayınlamaya başlamışlardır. Uzun bir süredir devam eden bu eylemlere 2019 yılında okulların açılmasıyla birlikte çocuklar da katılmıştır. Yedi yaşından itibaren başlarını örtmeye zorlanan bu çocuklar, kendi yaşamlarını ilgilendiren bir konuda yetişkinlerin öncülük ettiği bir eylemde yer aldılar ve okula başları açık giderken, ellerinde bu hareketin simgesi olan beyaz başörtüleri ile çektiydikleri fotoğrafları sosyal medyada yayınlamaya başlamışlardır (Evrensel, 2019). Bu örnek özellikle internet yoluyla haber almanın ve buna cevap vermek üzere kolektif harekete geçme konusunda sosyal medyanın kolaylaştırıcı gücünü göstermesi açısından önemli görünmektedir.

Değişim yaratmak amacıyla düşüncelerini paylaşan çocuklar dendiğinde kuşkusuz akla gelecek ilk isim İsveçli iklim aktivisti Greta Thunberg olacaktır. On beş yaşındayken İsveç parlamentosu önünde "iklim için okul grevi" pankartıyla başlattığı eylem kısa sürede küresel bir etki yaratmıştır. Pek çok ülkede milyonlarca çocuk, iklim krizine karşı okul grevine gitmiştir. Türkiye'de ise iklim için okul grevi çağrısına ilk cevap veren on bir yaşında bir çocuktur. Greta'nın videolarını seyrederek konudan haberdar olduğunu belirten çocuk, bu küresel eylemin Türkiye ayağına öncülük etmiştir. İklim krizine karşı eyleme başlayan bu çocukların, çocuk oldukları için sahip oldukları ahlaki otoriteyi ve sosyal medya konusundaki becerilerini kullandıklarını söylenmektedir (Holmberg & Alvinus, 2020). Aslında genç insanlar on yıllardır iklim değişikliği konusunda konuşmaktadırlar. Fakat aktivizm alanında çalışan sosyolog Dana R. Fisher, bu son neslin sesinin öncekilerden çok daha yüksek çıktığını ve daha koordine olduklarını belirtmektedir (Marris, 2019, s.471). Hareketin başarısında sosyal medyada görünürlüğünün

önemli etkisi olduğu da açıktır. Sıralanabilecek daha pek çok benzer örnek, günümüzde çocukların politik görüşlerini açıklamak için pek çok farklı yaratıcı yol kullandıklarını, böylece geleneksel kamusal alanlarda kendilerine tanınmayacak olanaklar bulabildiklerini göstermektedir.

6. SONUÇ

Ya da yeni bir başlangıç

Çocukların, yeni medya aracılığıyla fikirlerini paylaşarak karar alma süreçlerine katılımı ele alan çalışma, yirminci yüzyılın sonlarında üç alanda meydana gelen değişimlerin kesişim noktasında durmaktadır. Bu alanlardan biri, sosyal bilimlerde ve özelde sosyolojide çocukları, geleceğin yetişkinleri olarak ele alan hakim paradigmada kırılma yaratan ve çocukları toplumun etkin aktörleri olarak değerlendiren yeni bir paradigmanın yükselmesidir. Sosyal bilimler alanındaki bu yeni bakış ile aşağı yukarı aynı döneme rast gelmiş ve karşılıklı olarak birbirini etkilemiştir diyebileceğimiz diğer bir gelişme BMÇHS'nin ilan edilmesi ve büyük bir kabul görmüş olmasıdır. Belge çocukların, sadece yarımın büyükleri olarak değil ama bugün çocuk oldukları için kıymetli oldukları ve hak sahibi olduklarına dair farkındalığın yerleşmesinde etkili olmuştur.

Sözleşme, dünya çapında en fazla ülke tarafından imzalanan insan hakları belgesi olmakla birlikte, çocuklar için yetişkinler tarafından kaleme alınmış olması ve tıpkı kendisinden önce gelen çocuk hakları metinleri gibi paternalist bir bakışa sahip olduğu yolunda eleştiriler almaktadır. Bununla birlikte çocukların katılım hakkını ilan etmesi açısından da farklı bir yere oturmaktadır. Fakat katılım hakkı, Sözleşmenin yenilikçi ve ilerici ilkesi olarak anılsa da örneğin Ruth Sinclair, pratikte katılım kavramının genellikle, sadece dinlenilme ve danışılma anlamında kullanıldığına ve bu anlamda son derece pasif bir çağrışımı olduğuna dikkat çekmektedir (2004, s. 110-111). Benzer bir uyarı, çocuk hakları alanında çok sayıda çalışması bulunan Gerison Lansdown'dan gelmektedir. Lansdown, karar alma sürecine katılımın bilgilendirilmek, bilgilendirilmiş bir görüş ifade etmek, ifade edilen bu görüşün dikkate alınması ve esas ya da ortak karar verici olmak üzere dört düzeyi olduğundan söz etmektedir. Sözleşmesinin doğrudan katılım hakkından söz eden on ikinci maddesinin ise, bir görüş oluşturabilen tüm çocukların ilk üç seviyede katılım hakkına sahip olduğunu ima etmekle birlikte hakları dördüncü seviyeye genişletmediğine dikkat çekmektedir. Başka bir deyişle yetişkinler, çocukların görüşlerini öğrenmekte ve bunlardan etkilenmekte fakat karar almanın sorumluluğunu ellerinde tutmaktadırlar (Lansdown, 2010, s. 13). Çocukların katılım haklarını teşvik etmek ve siyasi farkındalıklarını arttırmak amacıyla

uluslararası ve ulusal düzeyde kurulan çocuk parlamentoları, forumlar ve benzeri organlar oluşturulmuş (Kallio & Häkli, 2011, s. 99) olmakla birlikte bu tür girişimlerin de yetişkinlerin kontrolünde işleyen süreçler olduğu ve çocukların gerçek katılımını sağlamaktan uzak olduğu sıklıkla iddia edilmektedir. Örneğin Jeanette Sundhall, çocuk parlamentolarının araştırmacılar tarafından elitist, yetişkinlerin önderliğinde ve boş katılım sembolleri olduğu için eleştirildiğine dikkat çekmektedir (Sundhall, 2017, s. 167). Bütün bu eleştiriler gözardı edilmeksizin gene de Sözleşmenin, çocukların kendi görüşlerini özgürce açıklama hakkı olduğunu ve taraf devletler başta olmak üzere yetişkinlerin çocukların fikirlerini dikkate almak durumunda olduklarını söylemesi açısından önemli bir belge olduğunu da tekrarlamak yerinde olacaktır.

Çocukların etkin failliğinin kabulü ve BMÇHS'nin katılım hakkını ilanı ile aynı döneme denk gelen bir diğer gelişme de iletişim ve bilgi teknolojisindeki hızlı ilerlemedir. İnternet, her türlü bilgiye ve içeriğe kolayca ulaşılmasını ve kalabalık insan gruplarının sosyal ağlar yoluyla hızla iletişime geçebilmesini sağlamaktadır. Dijital dünya olarak adlandırılan günümüz dünyasında çocuklar bu teknolojinin uzmanları durumundadır. Bu teknolojiyi kullanma konusundaki becerileri giderek yetişkinler karşısındaki konumlarını farklılaştırmaktadır. Bu döneme kadar bilen yetişkin karşısında bilmeyen, öğrenmesi gereken çocuk yeni teknoloji konusundaki beceri ve yetkinliği sayesinde yetişkinler karşısında, eskiden olduğundan daha avantajlı bir konuma gelmiş görünmekte. Dolayısıyla yetişkinlerle çocuklar arasında, yetişkin lehine varolan katı hiyerarşinin ve güç ilişkisinin çözülme eğilimde olduğunu söyleyebiliriz.

Bu gelişmeler çocukların çevrelerinde olup bitenler konusunda daha erken yaşta farkındalık geliştirmelerinin, karşı karşıya kaldıkları sorunlara/durumlara daha süratli tepki vermelerinin ve daha önemlisi sözlerini daha güçlü bir şekilde duyurabilmelerinin olanaklarını hazırlamış görünmektedir. Aslında yukarıda örneklerle aktarılmaya çalışıldığı gibi, çocuklar tarih boyunca maruz kaldıkları haksızlıklar, sorunlar karşısında tepki vermiş, bireysel ya da kolektif eylemler düzenlemiş ya da bunlara katılmışlardır. Ancak çoğu zaman çocukların bu eylemlerdeki rolleri ve düşünceleri görmezden gelinmiştir. Fakat internetin sunduğu yeni katılım olanakları günümüz çocuklarını, fikirlerini paylaşma

konusunda eski kuşaklara oranla çok daha avantajlı hale getirmektedir. Çocuklar sosyal ağlar üzerinden düşüncelerini ifade etme, diğerlerinin görüşlerinden haberdar olma konusunda çok daha istekli görünmektedirler. Kendilerini ilgilendiren konularda seslerini daha güçlü çıkartma imkanı bulmaktadırlar. Uzun bir zaman politik alandan dışlanmış ve ancak yetişkinlerin rehberliği altında katılım haklarını kullanabilen çocuklar -kuşkusuz dünya üzerindeki bütün çocukları kapsamadığını yinelemek yerinde olacaktır- bugün, sosyal ağlar boyunca, yetişkin kontrolünü aşarak büyük kitlelere ulaşma olanağına sahip olabilmektedirler. Bu durumun hem çocukların katılımı hem de yetişkin karşısındaki konumları açısından ezber bozucu olduğunu ve çocukluğun değişiminin önemli bir boyutu olduğunu iddia etmek olası görünmektedir.

SUMMARY

The meaning of childhood as a separate social category and the value attributed to it varies in time. Undoubtedly, even if it is necessary to mention many factors that are effective in the change of childhood, the study especially touches on new communication and information technologies. The main purpose of the study is to make an assessment of the change or possibilities of change in children's participation caused by mentioned change in childhood.

According to social historian Ariès, the modern childhood image emerged in the eighteenth century with the development of modern schools where classes are separated according to age. Like Ariès, Postman also emphasizes the importance of schooling, but he mainly centers on the invention of the printing press in the fifteenth century in the formation of the modern idea of childhood. While previously everyone shared the same information medium, with the invention of the printery, written texts proliferated so that a distinction between readers and nonreaders emerged. Postman notes that with this advance, adulthood has become a status to be gained. When adulthood appears as a status to be attained, children who were previously seen as "miniature adults" are now perceived as "unformed adults".

Since the seventeenth century childhood has been shaped by the changes and transformations that have taken place in various areas of social life and children have almost always been positioned as passive, inadequate, undeveloped, and dependent in the face of adults. But it seems that the distance that has been increased throughout centuries between children, who had been excluded from the adult world, and adults has been closing gradually.

We have been witnessing to the emergence of a new children's culture since the beginning of twenty first century. Indeed, many authors claim that we are facing with a new and different generation. The distinguishing feature of this generation is their efficacy, knowledge and skills in new communication and information techniques. Meanwhile an awareness has developed that children are not only the adults of the future but are active actors of social life today. One of the important factors of the change in childhood paradigm is the United Nations Convention on the Rights of the Child, published in 1989.

The Convention mentions the right of participation, unlike the previous children's rights documents besides right of provision and protection.

However, when it comes to participation, especially political participation, children are often described as social rather than political actors. However, although we can behold many examples of children's opposition to unfavorable conditions that create inequality and/or injustice throughout history, this situation is often ignored in the relevant literature. But today children have the opportunity to state their opinions and to be heard more, thanks to their competence in new communication and information technologies. Thus, it can be indicated to think that the rigid hierarchy between adults and children and the power relationship working in favor of adults is loosened. Children of the digital world are thus at an advantageous position over against adults than ever before.

KAYNAKÇA

- (2019, 09 24). Evrensel: <https://www.evrensel.net/haber/387489/iranda-kadinlarin-beyaz-carsambakar-eylemi-okullara-yayiliyor> adresinden alındı.
- (2020, 10 04). EmekDünyası.net: <http://www.emekdunyasi.net/konu/ygs-protesto> adresinden alındı.
- Allanen, L. (1988). Rethinking Childhood. *ActaSociologica*, 31(1), 53-67. 07 12, 2014 tarihinde <http://www.jstor.org/stable/4200684> adresinden alındı.
- Arendt, H. (1959). *Reflections on Little Rock*. 09.25.2020 tarihinde https://www.normfriesen.info/forgotten/little_rock1.pdf adresinden alındı.
- Ariès, P. (1962). *Centuries of Childhood*. R. Baldick (Çev.) London: Johnathan Cape Ltd.
- Aristoteles. (2017). *Politika*. F. Akderin (Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Berriman, L., Thomson, R. (2015). Spectacles of Intimacy? Mapping the Moral Landscape of Teenage Social Media. *Journal of Youth Studies*, 583-597. 12.23.2019 tarihinde <http://dx.doi.org/10.1080/13676261.2014.992323> adresinden alındı.
- Buckingham, D. (2009). New Media, New Childhoods? Children's Changing Cultural Environment in the Age of Digital Technology. M. J. Kehily (Ed.), *An Introduction to Childhood Studies* içinde (2nd edition, s. 124-138). Berkshire: Open University Press.
- Chagnon, N. A. (2004). *Yanomamö Savaşa Doğanlar*. B. Bölükbaşı (Çev.) İstanbul: Epsilon.
- Cohen, R. (2002). *Dear Mrs. Roosevelt: Letters From Children of The Great Depression*. NC: The University of North Carolina Press.
- Corsaro, W. A. (2014). *The Sociology of Childhood* (4th edition b.). Bloomington: Sage Publications.
- Cunningham, S., Lavalette, M. (2002). Children Politics and Collective Action: School Strikes in Britain. B. Goldson, M. Lavalette, & J. McKechnie (Dü), *Children Welfare and The State* içinde (s. 169-187). London: Sage Publication.
- Dikmen Özarıslan, A. (2016). *Çocuk ve Çocukluk Sosyolojisi*. İstanbul: Resse.
- Durkheim, E. (1982). Childhood. *Thinking: The Journal of Philosophy for Children*, 3(3-4), 6-9.
- Franklin, B. (1993). Çocukların Politik Hakları. B. Franklin (Dü.), A. Türker (Çev.) *Çocuk Hakları* içinde (s. 36-67). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Gittins, D. (2009). The Historical Construction of Childhood. M. J. Kehily (Dü.) *An Introduction to Childhood Studies* içinde (s. 35-49). Berkshire: Open University Press.
- Greenhouse, S. (1996). Child-Labor Issue Ignites a Multifaceted Youthful Crusade. *The New York Times*. 04 16, 2019 tarihinde <https://www.nytimes.com/1996/12/25/nyregion/child-labor-issue-ignites-a-multifaceted-youthful-crusade.htm> adresinden alındı
- Hanson, K. (2012). Schools of Thought in Children's Rights. M. Liebel (Ed.) *Children's Rights From Below Cross-Cultural Perspectives* içinde (s. 63-79). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Hart, R. A. (1992). *Children's Participation: From Tokenism to Citizenship*. Florence: UNICEF International Child Development Centre.
- Holmberg, A., Alvinus, A. (2020). Children's Protest in Relation to the Climate Emergency: A Qualitative Study on A New Form of Resistance Promoting Political and Social Change. *Childhood*,27(1),78–92.12.17.2020 tarihinde <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0907568219879970> adresinden alındı.
- Howe, N., Strauss, W. (2000). *Millenials Rising*. New York: Vintage Books.
- James, A., Prout, A. (1997). A New Paradigm For The Sociology of Childhood? Provenance, Promise and Problems. A. James & A. Prout (Ed.), *Constructing And Reconstructing Childhood* içinde (s. 7-33). London: Routledge.
- James, A., Jenks, C., Prout, A. (1998). *Theorising Childhood*. Cambridge: Polity Press.
- Kallio, K. P. (2009). Between Social and Political: Children as Political Selves. *Childhoods Today*, 3(2), 1-22.09.29.2019 tarihinde https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/66233/between_social_and_%20political_2009.pdf?sequence=1 adresinden alındı.
- Kallio, K. P., & Häkli, J. (2011). Tracing Children's Politics. *Political Geography* (30), 99-109. 09.21. 2019 tarihinde <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2011.01.006> adresinden alındı.
- Lansdown, G. (2010). The Realisation of Children's Participation Rights. B. Percy-Smith, N. Thomas (Ed.), *A Handbook of Children and Young People's Participation* içinde (s. 11-23). New York: Routledge.

- Lester, S. (2015). Rethinking Children's Participation in Democratic Processes: A Right to Play. *Youth Engagement: The Civic-Political Lives of Children and Youth*, 21-43. 09. 22. 2019 tarihinde [http://dx.doi.org/10.1108/S1537-466\(2013\)0000016006](http://dx.doi.org/10.1108/S1537-466(2013)0000016006) adresinden alındı.
- Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., Kjørtan, O. (2010). *Risk and Safety on the Internet: The UK Report*.07.03.2018 tarihinde <http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20%282009-11%29/National%20reports/UKReport.pdf> adresinden alındı.
- Livingstone, S. (2020). *Can We Realise Children's Rights in a Digital World?* 12. 23. 2020 tarihinde <https://medium.com/reframing-childhood-past-and-present/can-we-realise-childrens-rights-ai-a-digital-world-d4f5f19f298f> adresinden alındı.
- Makman, L. H. (2002). Child Crusaders: The Literature of Global Childhood. *The Lion and The Unicorn*, 26(3), 287-304. 02. 11. 2019 tarihinde <https://doi.org/10.1353./uni.2002.0033> adresinden alındı.
- Marris, E. (2019). Why The World Watching Young Climate Activists. *News in Focus*,571, 471-472. 09.27.2019 tarihinde <https://www.nature.com/magazine-assets/d41586-019-02696-=/d41586-019-02696-0.pdf> adresinden alındı.
- Mayall, B. (2018). *Çocukluk Sosyolojisi Tarihi*. T. F. Orman (Çev.) İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Nakata, S. M. (2008). Elizabeth Ecford's Appearance at Little Rock: The Possibility of Children's Political Agency. *Politics*, 28(1), 19-25. 09.23.2020 tarihinde <https://doi.org/10.1111/j.1467-9256.2007.00306.x> adresinden alındı.
- Oswell, D. (2012). *The Agency of Children: From Family to Global Human Rights*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Paulina, K., Hakli, J. (2011). Are There Politics in Childhood. *Space and Polity*, 21-34. 09. 23. 2020 tarihinde <https://doi.org/10.1080/13562576.2011.567897> adresinden alındı.
- Philo, C., Smith, F. (2003). Political Geographies of Children and Young People. *Space and Polity*, 99-115. 09. 21. 2020 tarihinde <https://doi.org/10.1080/1356257032000133883> adresinden alındı.
- Pollack, L. A. (1996). *Forgotten Childhood Parent Child Relations From 1500 to 1900*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Postman, N. (1995). *Çocukluğun Yokoluşu*. K. İnal (Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.

- Prensky, M. (2001). Digital Natives Digital Immigrants. *On The Horizon*, 1-6. 06.22.2017 tarihinde <https://doi.org/10.1108/10748120110424816> adresinden alındı.
- Prout, A., James, A. (1997). A New Paradigm for the Sociology of Childhood? Provenance, Promise and Problems. A. James, & A. Prout (Ed.) *Constructing and Reconstructing Childhood* içinde, (s. 7-33). London: Routledge Falmer.
- Reynaert, D., Bouverne-de-Bie, M., Stijn, V. (2009). A Review of Children's Rights Literature Since The Adoption of The United Nations Convention on The Rigts of The Child. *Childhood* (16), 518-533. 10.21.2020 tarihinde <http://chd.sagepub.com/content/16/4/518> adresinden alındı.
- Rysavy, T. (1999). *Free The Children: The Story of Craig Kielburger*. 11.16.2019 tarihinde <https://www.yesmagazine.org/issu-power-of-one/1999/10/01/free-the-children-the-stry-of-craig-kielburger> adresinden alındı.
- Sandoval-Almanaz, R., & Gil-Garcia, J. R. (2014). Towards Cyberactivism 2.0? Understanding the Use of Social Media and Other Information Technologies for Political Activism and Social Movements. *Government Information Quarterly* (31), 365-378. 12.03.2019 tarihinde <http://dx.doi.org/10.1016/j.giq.2013.10.016> adresinden alındı.
- Sheely, S. (2008). *Latour Meets the Digital Natives: What Do We Really Know*. Ascilite 2008 Melbourne. 06.23.2020 tarihinde <http://www.ascilite.org.au/conferences/melbourne08/procs/sheely.pdf> adresinden alındı.
- Sinclair, R. (2004). Participation in Practice: Making it Meaningful, Effective and Sustainable. *Children and Society* (18), 106-118.
- Skelton, T. (2010). Taking Young People as Political Actors Seriously: Opening the Borders of Political. *Area*, 42(2), 145-151. 05.18. 2020 tarihinde <http://www.jstor.org/stable/27801455> adresinden alındı.
- Sundhall, J. (2017). A Political Space for Children? The Age Order and Children's Right to Participation. *Social Inclusion*, 5(3), 164-171. 04. 14. 2019 tarihinde <https://www.cogitatiopress.com/socialinclusion/article/view/969> adresinden alındı.
- Tan, N. (2014). "Su Küçüğün, Söz Büyüğün" Atasözüyle İlgili Doğrular, Yanlışlar. *Türk Dili*. 12. 21. 2020 tarihinde <https://tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2014/06/20140620.pdf> adresinden alındı.
- Tapscott, D. (2009). *Grown Up Digital: How The Net Generation is Changing Your World*. New York: McGraw-Hill.

- Thompson, P. (1975). The War with Adults. *Oral History*, 3(2), 29-38. 02. 12. 2016 tarihinde <http://www.jstor.org/stable/40178478> adresinden alındı.
- Thorne, B. (2009). Childhood: Changing and Disconant Meanings. *International Journal of Learning and Media*, 1(1), 19-27. 07. 13. 2018 tarihinde <http://www.mitpressjournals.org/doi/10.1162/ijlm.2009.00010> adresinden alındı
- UNICEF. (2004). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*. Ankara: UNICEF Türkiye. 13. 04. 2010 tarihinde https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarınaDairSozlesme.pdf adresinden alındı.
- UNICEF. (2017). *Children in a Digital World*. 07. 18. 2018 tarihinde https://www.unicef.org/publications/files/SOWC_2017_ENG_WEB.pdf adresinden alındı.
- UNICEF and International Telecommunication Union. (2020). *How Many Children and Young People have Internet Access at Home? Estimating Digital Connectivity during the COVID-19 Pandemic*. New York: UNICEF. 03. 12. 2021 tarihinde <https://www.unicef.org/media/88381/file/How-many-children-and-young-people-have-internet-access-at-home-2020.pdf> adresinden alındı.
- Veen, W., Vrakking, B. (2006). *Homo Zappiens Growing up in a Digital Age*. London: Network Continuum Education.
- Weber, S., Dixon, S. (2007). Introduction: Perspectives on Young People and Technologies. S. Weber, & S. Dixon (Dü.), *Growing up Online* içinde, (s. 1-16). New York: Palgrave Macmillan.
- Woodhead, M. (2009). Childhood Studies Past, Present and Future. M. Kehily, & J. Kehily (Ed.), *An Introduction to Childhood Studies* içinde, (2nd edition b., s. 17-31). Maidenhad: Open University Press.
- Yağcıoğlu, S. (2014). *Taş Dile Geldiğinde* . Ankara: NotaBene Yayınları.